

Naško Križnar
Vlačenje ploha v Pliberku
Vizualna analiza

Vlačenje ploha je mestna pustna šega, pri kateri skupina fantov, našemljenih v drvarje, prodaja kose smrekovega debla neporočenim dekletom. Namen raziskave s pomočjo vizualne metode je bil opisati in analizirati šego na pojavni ravni in odkriti možne povezave v širšem prostoru, ki izhajajo iz vizualne analize. To je del skupne raziskovalne naloge vlačjenja ploha v Pliberku in okolici. Razširjenost in razvoj šege v okoliških slovenskih vaseh prikazuje mag. Martina Piko v razpravi na strani 369.

Dragging a plank is an urban Shrovetide custom in which a group of boys masked as loggers sells pieces of pine trunk to unmarried young women. The purpose of this visual research was to describe and analyze the custom and to discover possible connections within the broader geographical area. This research is part of a joint research project entitled Vlačenje ploha v Pliberku in okolici (Dragging a Plank in Bleiburg and Its Vicinity). The development and expansion of this custom in nearby Slovene villages is described by Martina Piko in her article on page 369.

Uvod

Na pustni torek, 16. 2. 1999, sem v Pliberku (Bleiburg) posnel šego vlačjenja ploha,¹ ki jo izvajajo člani kulturnega društva KIB (Kulturinitiative Bleiburg). Ta njihova dejavnost je vključena v javni pustni program in je oglaševana tudi na plakatih, ki napovedujejo organizirane pustne prireditve v Pliberku. Sodeč po tipografiji na plakatu in po času, ki je tej šegi odmerjen, bi lahko sklepali, da ne sodi med glavne pustne prireditve, morda zato, ker ne obeta velikih komercialnih učinkov. Zato je pa tem bolj zabavna za same izvajalce in za njihove naključne, a nepogrešljive »stranke«, ki se nenamerno vključujejo v pustni igrokaz.

O dogodku me je obvestila Milka Olip, sodelavka Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik. Na Koroškem tisti dan ni potekalo nobeno podobno pustovanje

---

¹ Ploh je izraz za hlod (iz nem. Bloch) in v kontekstu obravnavane šege tudi za njegov del.

in tudi v arhivu omenjenega inštituta še niso imeli njegovih posnetkov, v arhivu Avdiovizualnega laboratorija ZRC SAZU pa tudi ne. Razen tega je vlačenje ploha v Pliberku tradicionalno mestno pustovanje, katerega povezavo z okoliškimi vaškimi pustovanji z istim imenom bi kazalo še podrobno preučiti. Tega se je lotila kolegica mag. Martina Piko s Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu. Moje videosnemanje in pričujoča vizualna raziskava sodita v najino skupno raziskovalno nalogo preučitve vlačnja ploha v Pliberku in okolici.

Podobno kot druga (ljudska) pustovanja je tudi pliberško časovno, prostorsko in zvočno zelo razgibano in zato primerno za vizualno dokumentiranje in obratno, videokamera je verjetno najprimernejše sredstvo za dokumentiranje pustne šege. Videokamera ujame več preučevane kulture, kot jo lahko zavestno zaznamo, in vizualni dokument dopušča natančno in večkratno pregledovanje. Zato je kamera idealno orodje za beleženje vseh kulturnih podatkov, ki so hkrati zapleteni in vizualni: ritual, ples, tehnični postopek ali interakcijo skupine ljudi (Hockings, 1988).

Snemal sem z malo priročno kamero formata Hi 8, z optičnim stabilizatorjem slike in z mikrofonom na kameri. Uporabljal sem pretežno širokokotni objektiv, da bi v sliko zajel čim več prepletajočih se dejanj glavnih akterjev. Zato tudi nisem posegal v dogajanje tako, da bi kakorkoli vplival na ravnanje protagonistov, razen s svojo snemalsko prisotnostjo.

Bližnje plane sem dosegel s fizičnim približevanjem osebam in dogajanju, ne s pomočjo zoomiranja. Omenjena oprema se je izkazala za izjemno primerno. Nisem vzbujal pozornosti z veliko kamero in stojalom ali z asistentom. Male akumulatorje sem občasno ogreval v hlačnem žepu, celo kamero pa pod zimsko suknjo. Jutro je bilo jasno, s temperaturo pod -10 stopinj C. Občasno mi je delala težave zarositev optike po hitrem prihodu v toplejši prostor.

Ob slovesu sem predstavniku skupine izročil svojo posetnico in mu pojasnil namen snemanja.²

Pustna skupina

Pustno skupino vlačnja ploha so leta 1999 sestavljali: konj, vodič konjske vprege, godec, pobiralec denarja, dva gozdarja, dva žagarja, nosač lesenih čokov in spremljevalec, razen konja skupaj 9 udeležencev različnih poklicev in starosti, od 20 do 45 let. Samo najstarejši od njih je poročen. Njihova dejavnost bo razvidna iz opisa dramaturgije dogajanja v naslednjem poglavju.

Skupina pri svojem nastopu uporablja sledeče pripomočke: enoosni voz z ojesi za konjsko vprego, rdeče in rumene papirnate trakove za okrasitev vprege, tri smrekove »plohe« (debla manjše debeline), lesen križ (kozy) za žaganje debel, žago lokarico, dva cepina, harmoniko frajtonarico, kovinsko pušico na palici in maske.

Oblačila, maske in vloge protagonistov:

VODIČ KONJSKE VPREGGE: hlače iz džinsa, rjava podložena bunda, delovne rokavice, črn, cilindru podoben klobuk, po obrazu ni maskiran. Vloga: vodenje konjske vprege in skrb za konja ves čas prireditve.

² Maja 1999 je Martina Piko izročila predsedniku KIB videokaseto z zmontiranim gradivom v zahvalo za intervju.

Omenjena skupinska fotografija ploharjev pred pekarno. Na levi je vodič s konjem. Na vozu zadaj od leve: pobiralec denarja, godec in spremljevalec. Na sredini sedi: drugi žagar. Stojijo od leve: drvarja, nosač čokov in prvi žagar. – Foto: Rühl Christine

GODEC: svetlo modre dokolenke, rjave irhaste hlače, temno rjav pulover in lajbič z rožicami, koničasti hrilbovski klobuk sive barve, frajtonarica, očala. Vloga: igranje na harmoniko in zabavanje »strank«.

POBIRALEC DENARJA: temnordeče dokolenke, bež pumparice, siva volnena suknja, sive rokavice, rjav klobuk, pušica za denar na palici, okrašeni z rumenimi papirnatiimi trakovi, bradavičast plastični nos. Vloga: spravlja denar, ki ga plačujejo za ploh, v kovinsko pušico na palici.

PRVI DRVAR: črne hlače in jopič, črn klobuk, delovne rokavice, nahrbtnik, cepin, očala, nos, brki. Vloga: ves čas ima pri sebi cepin z napičenim plohom, kosom smrekovega debla, ki ga ponuja neporočenim dekletom.

DRUGI DRVAR: spuščene bež pumparice, na desni nogi bela obveza, siva suknja z roževinastimi gumbi in zelenim ovratnikom, črne usnjene rokavice, siv klobuk, nahrbtnik, cepin, očala. Vloga: ista kot prvi drvar.

PRVI ŽAGAR: spuščene bež pumparice, siva volnena suknja, rjave rokavice, rdeče nogavice, volnena kapa, lesena koza za žaganje, viseč plastični nos. Vloga: z drugim žagarjem skrbi, da je vedno nažaganih dovolj plohov. Nosi žago lokarico in občasno tudi križasti podstavek (kozo) za žaganje drv.

DRUGI ŽAGAR: sive dokolenke, rjave pumparice, bež suknja, po obrazu ni maskiran. Vloga: ista kot prvi žagar.

NOSAČ LESENIH ČOKOV: temnordeče dokolenke, črne pumparice, rjava volnena jopica, volnen siv suknjič, črn klobuk s peresom, delovne rokavice, nahrbtnik, umetni trebuh, plastična očala, nos in brki. Vloga: v nahrbtniku ima vedno zalogo plohov, s katerimi oskrbuje drvarja. Pomaga žagarjema pri žaganju ploha.

SPREMLJEVALEC: bele dokolenke, pumparice, temno rjav usnjen suknjič, črn klobuk, po obrazu ni maskiran. Vloga: pomaga vsem in občasno nosi kožo za žaganje ploha.

Vsi so nosili zimske čevlje ali gojzarje, drugi žagar pa nizke čevlje.

Dramaturgija

Glavni del šege se začne s prihodom pustne skupine po Postgasse na Glavni trg okoli devetih zjutraj.

Konjska vprega se ustavi ob strani trga, da ne moti avtomobilskega prometa.

Glavni del skupine s harmonikarjem na čelu se nemudoma napoti v lekarno, ki je osrednja stavba gornjega, južnega dela trga.

Vodič konjske vprege ostane pri konju.

Žagarja medtem predstavita leseno kožo pod »ploh« in začneta žagati kratke, približno 20 cm dolge čoke. Ko pride skupina po opravljenem delu iz lekarne, se vsi, s harmonikarjem v sredini, postavijo v loku okoli žagarjev, ki začneta žagati v ritmu polke, ostali pa se ritmično pozibavajo. Nosač lesenih čokov spravlja odžagane kose v nahrbtnik. Nato se glavna skupina odpravi v naslednji lokal.

Konjska vprega se pomika za njimi po sončni strani trga.

Ta vrstni red se ponavlja ves čas izvajanja šege. Na vrsto pridejo vsi lokali izmenično po eni in drugi strani Glavnega trga. Naloga je opravljena nekaj pred drugo uro popoldne, ko se na trgu navadno začne glavna pustna prireditev. Vmes gredo plohariji okoli dvanajste ure skupaj na kosilo v restavracijo Breznik. Prej še prodajo nekaj kosov »ploha« natakarcam v restavraciji.

Namen šege je namreč, da ponudijo neporočenim ženskam ali dekletom kos »ploha« v odkup med petjem priložnostne šaljive pesmi. »Tiste dobijo ploh, ki niso poročene. Mrš zraven iti,« mi je dejal prijazni vodič konjske vprege, ko sem ga med snemanjem vprašal, kaj se dogaja. »Ploh« ponujata drvarja na konici cepina. Vsaka »žrtev« mora sama sneti čok s cepina, pri čemer je deležna šaljivih komentarjev. Plačilo znaša od 50 do 100 ATS, ki jih spravi pobiralec.

Do svojih žrtev pridejo plohariji v lokalih na obeh straneh trga, pri čemer oberejo tako državne urade (pošta, banka) kot zasebne trgovinice in gostilne. Vmes zaustavijo tudi kakšen avto z žensko voznico in številne pešakinje. »Ploh« ponudijo vsem, ne glede na to, ali so poročene ali ne, saj včasih to ugotovijo šele kasneje v razgovoru.

Nastop v lokalih poteka takole.

Drvarja sta že prej, med žaganjem »ploha« ali pa na pločniku nasadila vsak svoj čok na cepin. Če jima v trgovini zmanjka plohov, jima jih priskrbi nosač iz svojega nahrbtnika. Iz videoposnetkov je razvidno, da ni pravila, kdo bo prvi vstopil v lokal. Včasih je to godec, včasih drvar, lahko tudi pobiralec. Važno je, da godec pravočasno začne igrati melodijo njihove posebne »nastopne« pesmi, v kateri povedo, zakaj so prišli. Pesem se glasi takole:

•Blochziagn is a älter Brauch, Blochziagn tua ma heuer auch,
viele Mädchen sind schon hier, kriegen einen Bloch von mir.

Blochziagn is a älter Brauch, Blochziagn tua ma heuer auch,
Blochziagn dás ist wunderschön, nächst's Jähr werma wieder gehn.

NOTNI ZAPIS

(Tonski zapis transkribirala Maša Komavec, notografiral Drago Kunej)

J. 96 - 104

Bloch - ziagn is a al - ter Brauch, Bloch - ziagn tua ma heu - er auch,
 vie - le Mäd - chen sind schon hier. krie - gen ci - nen Bloch von mir.
 Bloch - ziagn is a al - ter Brauch, Bloch - ziagn tua ma heu - er auch.
 Bloch - ziagn das ist wun - der - schön, nächst's Jahr wer - ma wie - der gehn.

Pesem pojejo unisono med vstopanjem v lokal in med ponujanjem »ploha«. Drvar med petjem ritmično ziblje »ploha« na cepinu in ga tišči žrtvi pod nos, dokler se ta med smehom ne odloči za sodelovanje. Ženska navadno prime čok z obema rokama in ga skuša sneti s cepina. Včasih to ne gre tako lahko, kar ploharji bolj ali manj duhovito komentirajo in se pri tem zabavajo, žrtvi pa je nerodno. Razen tega je čok tudi smolnat, kar predstavlja nežnim ženskim rokam dodaten problem. Med hrupnim govorjenjem in pogajanjem žrtev izroči plačilo pobiralcu. Godec ves čas razteguje meh, razen takrat, ko vsi dobijo čašico okrepčila Med zvoki harmonike zapustijo lokal.

Zunaj se sproti odločajo, kam bodo šli. Nosač čokov se pri žagarjih oskrbi z novimi kosi »ploha« in tudi sam pomaga pri žaganju tako, da drži »ploha«. Harmonikar igra ritmično poskočnico, drvarja napičita vsak svoj čok in vse se začne znova.

Zunaj na trgu, ko hodijo v skupini od trgovine do trgovine, vsak od njih gleda za ženskami. Ko npr. drvar izbere svojo žrtev, gre urno proti njej in kliče godcu: »Musik, Musik!« To pomeni, naj godec začne igrati njihovo pesem, ostali ploharji pa naj priskočijo na pomoč s petjem. Vsi obstopijo žensko in pojejo, eden od drvarjev pa ji moli cepin s plohom pod nos, dokler ne sname čoka in plača. Mimoidoči se od daleč muzajo.

Vsebina vizualnega dokumenta

Popis posameznih kadrov, njihove slike in tona.

Kratice: T - splošni plan; S - srednji plan; B - bližnji plan; V - veliki plan

1. Skupina s konjsko vprego na čelu prihaja po Postgasse proti kameri.
T, S, zvok harmonike.
2. Skupina pride pred apoteko. Glavnina zavije v apoteko na Glavnem trgu, konjska vprega se ustavi na levi strani kadra. T, zvok harmonike in petje, začetek ploharske nastopne pesmi.

SLIKA • *Prihod ploharjev na Glavni trg, pred apoteko. Konjska vprega se ustavi ob strani, ploharji pa se podajo v lokal.*

3. Drvarja začeta žagati ploh. S, zvok žaganja.

SLIKA • *Žagarja žagata ploh na približno 20 cm visoke čoke. Eden od njiju je levičar; kar je še posebej prikladno, ker lahko oba pridržujeta deblo. Leseno kozo, na kateri sloni ploh, nosi eden od njiju na rami, ko se premikajo na novo lokacijo.*

4. Drvarja žagata ploh, zadaj Glavni trg. S, zvok žaganja in prometa.
5. Žagarja kot prej, nato zasuk na apoteko, iz katere prihaja skupina ploharjev. Odidejo mimo kamere. S, žaganje, harmonika.
6. Skupina pride k žagarjema in ju obstopi. Vidimo plohe, žagarja in skupino z godcem na sredi. Žagarja žagata v ritmu glasbe. Drugi se ritmično pozibavajo. S, žaganje, harmonika.

SLIKA • *Po vrnitvi iz apoteke ostali obstopijo žagarja. Godec daje takt s prigradno polko, katere ritem narašča. Nosач plohov drži novi čok, da ga bo spravil v nahrbtnik, brž, ko bo odžagan. Ostali se zibljejo v ritmu polke.*

7. Skupina vstopa v pošto. Zasuk na konjsko vprego. T, harmonika, vriskanje.
8. Vodič konjske vprege govori nerazločno v narečju in nemško. V, govor.
9. Vodič konjske vprege govori nemško o šegi. V, govor.
10. Mimoidoči mož govori o šegi par nemških in par narečnih besed. V, B, govor.
11. Vodič konjske vprege pove nekaj o šegi v narečju. V, govor.

* Fotografije iz video gradiva Naška Križnarja izdelal Igor Lapajne.

SLIKA • Vodič konja je stalno pri vpregi in odgovarja na vprašanja mimoidočih.
12. Glavni trg, T, zvok prometa.

SLIKA • Glavni trg v Pliberku, prizorišče vsakoletnega vlačjenja ploha, ob pol desetih, temperatura okoli -10 stopinj C

13. V poštni veži. Po stopnicah iz nadstopja pridejo ploharji in se napotijo v poštni urad. Kamera gre za njimi. Pojejo in ponujajo ploh. Enega sname uradnica, drugega njena stranka. Odidejo na trg in kamera za njimi. S, V, harmonika, petje, govor.

SLIKA • Poštna uradnica snema ploh s cepina.

SLIKA • Mitsch, najstarejši plohar, zapeljevo ponuja ploh stranki na pošti.

14. Žagarja na ulici žagata ploh. Enega nasadi drvar. Odidejo proti trafiki. Pred vhodom začnejo peti svojo pesem. Kamera gre za njimi čez prag. Trafikantka vzame ploh in plača. Ploharji se poslovijo in odidejo. S, V, žaganje, promet, harmonika, petje, govor.

SLIKA • Žagarja, nosač okov in drvar v značilni pozi ob žaganju. Drvar si je privoščil cigareto.

SLIKA • V prvem planu Mitsch nasaja čok na cepin, zadaj nosač polni nahrbtnik.

SLIKA • Godec, pobiralec denarja in drvarja gredo proti trafiki.

SLIKA • Trafikantka je pravkar začela snemati ploh s cepina.

15. Skupina prihaja po pločniku proti kameri. Zasuk na konjsko vprego. Vidimo okrašene ročice na vozu. S, harmonika.

SLIKA • Enoosna konjska vprega in trije plohi na njej. Oplen in ročici so okrašeni s pisanimi papirnatimi trakovi.

16. Glavni trg, na desni konjska vprega s plohi. T, promet.

17. Drvar napiči ploh s cepinom in stopi v trgovino. Kamera za njim. Prodajalka natoči pijačo, pijejo. Na pultu je odkupljeni čok. S, V, harmonika, govorjenje.

SLIKA • Prodajalka pri optiku ponuja pijačo drvarju.

SLIKA • Čok na pultu pri optiku.

- 18. Ploh na cepinu. Pijejo. V, harmonika, govor.
- 19. Glavni trg s konjsko vprego v daljavi. T, šum mesta.
- 20. Skulptura na Glavnem trgu. V, šum mesta.
- 21. Skupina pride iz trgovine, oklevajo, nato odidejo po trgu. S, harmonika, govor.

SLIKA • Prvi žagar, drvar, spremljevalec, godec, drugi žagar in nosač čokov se posvetujejo, kam bodo šli.

SLIKA • Drvarja na čelu skupine. Lepo vidimo čok na cepinu.

- 22. Godec stopi z eno nogo na odbijač avtomobila, ki se zaustavi. Drvar ponudi ploho voznici, ki ga sname in plača. S, V, harmonika, govor.

SLIKA • Godec z nogo na odbijaču zaustavlja avtomobil, zadaj pobiralec.

SLIKA • Drvar ponuja čok voznici, ostali opazujejo akcijo.

SLIKA • Pobiralec jemlje denar.

23. Žagar zaustavi rdeč avto z razširjenimi rokami. Pojejo in ponudijo ploh voznici. S, V, hamonika, petje, govor.

SLIKA • Žagar zaustavlja avto z razširjenimi rokami.

SLIKA • Ploharji pojejo predstavitevno pesem voznici.

SLIKA 22 • Drvarja ponujata čoka.

24. Voznica plačuje. Drvar nasadi nov ploh. B, harmonika, govor.
 25. Žaganje ploha na ulici. Nosač spravi kose v nahrbtnik. S – B, žaganje.
 26. Žaganje na ulici. S, žaganje.
 27. Žaganje, zasuk na žagarja. B, žaganje.
 28. Žagarja žagata, drvar drži ploh. B, žaganje.
 29. Pride skupina z godcem. Vidimo nasajanje ploha, nato odidejo v trgovino, Kamera za njimi. Dobivajo plačilo in odidejo. Kamera jih spremlja na ulici, mimo vprege. S – B, harmonika, petje, govor. (Opomba: v prizorih v notranjosti zarošen objektiv!)

SLIKA • Ključni liki vlačanja ploha: drvar, godec in pobiralec denarja.

30. Vstopijo v pekarno. Prodajalka vzame ploh in plača. B, petje, govor.
31. Pridejo iz trgovine. Drvar se napoti k znanču na trgu. S, B, govor.
32. Drvar nasadi ploh. Odpravijo se čez trg. Ponudijo ploh ženski ob stojnici. Nekateri vstopijo v gostilno. Kamera se suče od enega do drugega dogajanja. Končno gredo vsi v gostilno, kamera za njimi. Ponudijo ploh uslužbenki pri šanku. Stojijo ob šanku. Godec igra. B, T, B, harmonika, govor.

SLIKA • Drvar ponuja čok ženskam pri stojnici sredi trga.

SLIKA • Ploharji gredo k Brezniku na kosi-
lo. V prednjem planu vidimo čok na
cepinu.

33. V gostilni. Godec igra. Zasuk na zvočnik s popularno glasbo. S – B, harmonika, glasba.
34. Stojnica na trgu s prodajalcem in ljudmi. S, šum mesta.
35. Živila na stojnici, medeno žganje, mesnine. B, šum okolja.
36. Konjska vprega ob pločniku. Mimo prihaja vrsta našemljenih otrok. T, šum mesta.
37. Stojnica s kmečkimi živili. B, šum mesta.
38. Med živili na stojnici tudi majželni.³ B – S, šum mesta.
39. Stojnica, zasuk na promet in otroke na pločniku. S, T, šum mesta.
40. Vrsta maskiranih otrok prejema kornete iz rok slaščičarja. B – S, šum mesta.
41. Starec s kučmo pri stojnici, prodajalec mu streže. S – B, šum mesta, govor.
42. Majželni. B, šum, govorjenje.

³ Majžel je koroška ljudska jed – svinjska glavina z dodatki, zavita v mreno in najprej kuhana, nato pa pečena.

43. Konjska vprega na trgu, zasuk na grad. T, šum mesta.
44. Stojnica, zasuk na ploharje, ki prihajajo iz gostilne. Prečkajo trg do vprege. Z njimi je dekle s fotoaparatom, ki jih razporeja za fotografiranje ob vpregi. T, S, harmonika, šum mesta, govorjenje.
45. Rühl Christine razporeja ploharje za skupinsko fotografijo. B, govorjenje.
46. Christine fotografira skupino, kamera gleda vse. B, S, T, govorjenje, šum mesta.
47. Skupina v zasuku, se razidejo. S, govorjenje.
48. Žaganje ploha v ritmu polke. S – B, harmonika, žaganje.
49. Dva žagata, eden drži odžagani ploh. B, žaganje, šum mesta.
50. Starejša mimoidoča ženska se začudeno ozira in odide. B, S, žaganje.
51. Nehajo žagati in odidejo za godcem. S, žaganje, harmonika.
52. Vstopajo v trgovino. S, šum mesta. (Opomba: ponesrečen posnetek!)
53. Vodič s konjsko vprego. S, šum mesta.
54. Vodič konjske vprege ob konju. B, šum mesta.
55. Maskirana mati z otrokom hiti v trgovino. S, šum mesta.
56. Iz trgovine prihajajo ploharji: drvar, godec, nosač plohov, spremljevalec s kožo, drvar. Kamera gre za njimi čez trg, pred banko. Ponudijo ploh ženski na pločniku. Pojejo in se šalijo. Ona plača. S, B, harmonika, petje, govor.

SLIKA • Drvar ponuja čok ženski na ulici.

SLIKA • *Ženska plačuje pobiralcu denarja, zadaj drvar in godec.*

57. Vstopajo v banko, zasuk na napis: Raiffeisen Bank. S, šum mesta, oddaljeno petje.
58. Konjska vprega na trgu. T, šum mesta.
59. Pogled na zgornji del trga. T, šum mesta.
60. Prihajajo maskirani otroci z učiteljicami. T, zvok tolkal.
61. Sprevod prihaja proti kameri in po obeh straneh mimo nje. T, B, zvok tolkal in trušč otrok.
62. Sprevod odhaja od kamere mimo stojnice proti spodnjemu delu trga. T, trušč otroškega karnevala.
63. Sprevod prěčka trg, zadaj vidimo konjsko vprego. T, trušč otroškega karnevala, šum mesta.
64. Konjska vprega z vodičem in mimoidočimi. T, trušč otroškega karnevala in mesta.

Značilnosti in sklepne misli

Nikdar prej še nisem spremljal šege vlačjenja ploha. Prvič sem jo opazoval skozi okular kamere. Zato sem največ podrobnosti zaznal in dojel šele ob kasnejši analizi videoposnetkov. Dober videoposnetek omogoča precej natančno sistematizacijo vidnega dogajanja, ki bistveno dopolnjuje njegove besedne opise.

Vizualni dokument sem si najprej večkrat ogledal neobremenjeno, kot vsakdanji gledalec, da sem si osvežil splošen vtis o dogajanju. Tako gledanje imenuje Collier odprto analizo (Collier 1981, 169), za razliko od strukturirane. Iskal sem stične točke med vtisom, ki ga naredi posnetek, in svojim spominom na realno dogajanje. Šele v naslednjih gledanjih sem se podrobneje posvečal količinskim podatkom, npr. številu udeležencev, noši, obnašanju, vlogam, načinu gibanja, prostorskemu razporedu dogajanja ipd., ki so mi pomagali pri rekonstrukciji pustnih likov, vlog in dramaturgije šege. Skušal sem pač kar najbolje izkoristiti prednosti vizualne metode pri zbiranju in analizi gradiva. V resnici videoposnetka ni nič lažje brati kot originalni dogodek (Hockings, 1988). Ponovno pa se je izkazalo, da je ena od prednosti vizualne metode možnost večkratnega pregledovanja posnetkov in zato izdelava veliko natančnejše faktografske podobe šege kot s standardno metodo enkratnega ogleda realnega dogajanja.

Priprav na vlačenje ploha nisem posnel, ker nisem našel zbirnega mesta pustovalcev. Zato sem jih čakal na Glavnem trgu od osme ure dalje. Snemati sem začel nekaj pred deveto uro s prihodom skupine na Glavni trg. Snemanje sem prekinil kmalu po kosilu, ko so se še skupaj slikali, nato pa šli prodajat ploha v banko. Presodil sem, da sem v času snemanja zajel vse najznačilnejše prizore tega pustovanja, ki zadoščajo za rekonstrukcijo vzorcev na več ravneh. Zadnji kader kaže konjsko vprego na Glavnem trgu, izgubljeno sredi opoldanskega vrveža. Gradivo traja 28 minut in vsebuje 64 kadrov.

Na začetku je videti, da so udeleženci še neuigrani, kar je tudi posledica mrzlega jutra. Nato se počasi ogrejejo, uskladijo in se začnejo zabavati. Skupina začne delovati

sproščeno in se neprisiljeno vključuje v okolje. Zato daje občutek avtentičnosti. Vsak udeleženec najde prostor za svojo vlogo. Srečujejo tudi znance in prijatelje, s katerimi se veselo pogovarjajo. Večinoma pa se disciplinirano držijo skupine in se posvečajo svojim vlogam brez odvečnega govorjenja. Samo enkrat sem videl, da je kadilec med njimi izkoristil priložnost in si prižgal cigareto med žaganjem ploha. Samo v eni trgovini so si privoščili ponujeno alkoholno pijačo.

Vlačenje ploha, čeprav javna pustna prireditev, je namenjeno zlasti zabavi samih nastopajočih, saj na trgu v začetku ni veliko ljudi, še posebej, če je tako mrzlo, kot je bilo v času snemanja. Tudi lokali so večinoma prazni, tako da vse poteka skoraj brez prič.

Lastnice ali uslužbenke uradov, trgovinic in drugih lokalov z razumevanjem sprejmejo plohaje, verjetno so jih že navajene iz prejšnjih let. Takoj razumejo, za kaj gre in se povečini vse z dobro voljo vključijo v dogajanje kot njegov bistveni sestavni del.

Vlačenje ploha v Pliberku je tudi neke vrste gledališka predstava, katere oder je ves trg, pločniki, trgovinice, uradi in lokali. Plohari so igralci, ki imajo določen tradicionalni dramaturški okvir igrokaza, znotraj posameznih prizorov pa ima vsak od njih priložnost pokazati svoje igralske, komedijantske sposobnosti. Vendar bi veliko število gledalcev motilo njihovo pustno predstavo. Narejena je za spletnje in utrjevanje občestvenih vezi, podobno kot obhodi od hiše do hiše pri večini drugih ljudskih pustovanj. Pustovanja z obhodi so se okrepila zlasti v drugi polovici 19. stoletja, po uvedbi osebnih svoboščin kot protiutež začetku razpadanja vaških skupnosti, ko je slabela »skupinska vaška identiteta« (Makarovič 1995, 110).

Najverjetneje so se vaška pustovanja zgledovala pri mestnih in ne obratno. In vendar dramaturgija vlačnja ploha v Pliberku ni tako kompleksna kot dramaturgija nekaterih vaških pustovanj, ki sem ji preučeval. Ne more se primerjati npr. z dramaturgijo kurentovanj (npr. oračev) ali drežniškega pustovanja v Sloveniji. Pri slednjih traja dogajanje več dni z menjajočo se silovitostjo in na veliko večjem prostoru. Udeleženci so bogato maskirani in povzročajo veliko več hrupa in pritegujejo več pozornosti kot plohari. V to jih sili konkurenca med skupinami v vasi ali med sosednjimi vasi. Tudi podobna šega, ki temelji na uporabi drevesnega debela, to je borovo gostüvanje v Porabju in na Goričkem, poteka bolj hrupno. Udeleži se ga vsa vaška skupnost in je osrednji pustni dogodek v vasi. V zadnjem času je borovo gostüvanje v obliki množične turistične prireditve postalo med porabskimi Slovenci celo priznan zaščitni znak etnične skupnosti.

Skupina plohajev je po eni strani nasprotje sodobni podobi Glavnega trga. Na to lahko pozornega opazovalca opozori že njihova oprema. Konjska vprega, cepini, plohi in ročno žaganje so iz drugega časa in okolja kot avtomobili in urejene izložbe. Po drugi strani pa bo površen opazovalec morda videl v ploharih samo skupino okoliških kmetov, ki so prišli po opravkih v mesto in se obnašajo malo bolj robato kot drugi ljudje. Njihovo minimalno maskiranje namreč ne priteguje pretirane pozornosti mimoidočih in tako se šega nekako skriva v vsakdanji mestni vrvež. Ta značilna razlika ustvarja posebno fino dramsko napetost, lahko bi rekli kar patetiko, ki je značilna za slovesne šege.⁴ Tak primer sem odkril med Srbi v Dalmaciji v času pravoslavnega božiča – »badnjaka«, kjer so se sestavine tega družinskega rituala skrile med vsakdanje

⁴ S to ugotovitvijo se ujema izjava samih plohajev, da je njihova šega »intimne« narave.

dogodke, da jih nepoučeni ne bi biti opazil (Križnar 1989), kar je pomagalo, da se je šega sploh ohranila v časih prevladovanja ateistične ideologije in v prostoru katoliške večine. Tudi v Pliberku bi močnejše poudarjanje šege ali njenih sestavin vodilo v folklorizem in komercializem, dolgoročno lahko celo v njen razpad.

Bolj kot obrazna maska pride do izraza zvočno maskiranje skupine. Razen petja je to predvsem zvok harmonike. Vsa dejavnost plohharjev je zavita v njen zvočni oblak. Zato jih ni težko najti, če zamudimo začetek. Razen že omenjene spremljave nastopne pesmi plohharjev igra godec tudi druge viže, med njimi je moč prepoznati številne viže slovenskih narodnozabavnih ansamblov (Slak, Avsenik).

Precej zanimivo je gibanje nastopajočih. Večina od njih izvaja vsakdanje kretnje, le drvarja imata poseben način gibanja, ko ponujata ploha na cepinu. Zlasti eden od njiju, Mitsch, zna izredno izrazno zibati telo in cepin v ritmu glasbe, pri čemer se nagajivo smehlja, kar je mogoče podoživeti le ob gledanju videoposnetka. Omenil sem že ritmično zibanje udeležencev, ko godec igra poskočnico ob žaganju ploha. Tudi žagarja pospešita žaganje po taktih glasbe.

Skupina se od enega do drugega prizorišča giblje zelo dinamično, v strnjeni skupini, korajžno korakajoč za godcem. Pri tem se ne ozirajo na avtomobilski promet. Hodijo na različne načine; razposajeno, ko so veseli, in poklapano, ko so utrujeni, mestoma pa tudi samozavestno, da bi na ta način predstavili javnosti svojo dejavnost kot nekaj izjemnega in pomembnega. Iz tega lahko sklepamo, da so srčno privrženi šegi, ki jo izvajajo iz leta v leto in na ta način ohranjajo živo.

Ob vprašanju izvora plohanja v Pliberku bi kazalo omeniti, da je tudi ta šega morda daljni odmev antičnega kulta Kibebe, Velike matere, Matere bogov. Tezo povzemam po Slavku Ciglencekem, ki jo je postavil, ko je iskal poreklo borovega gostüvanja v Porabju in na Goričkem in korantov na Ptujskem in Dravskem polju (Ciglenceki, 1999). Do nje je prišel s primerjavo arheološkega in etnološkega gradiva. Kult Kibebe je živel v južnem delu Norika še v času vzpona krščanstva, podobno kot mitraizem in kult boginje Isis. Izvajali so ga v času marčnih praznovanj boga Atisa. Kibela je posebej vegetacijsko moč in bujnost narave. Zaljubljena je bila v Atisa. Ker ji ni bil zvest, ga je udarila z blaznostjo. Kasneje ga je oživila v podobi bora. Njuna zgodba tvori enega od orgiastičnih in orfičnih misterijev o vstajenju (Schmid, 1995). Prav lahko, da se je kult ohranil sprva kot konkurenca prihajajočemu krščanstvu, njegove posamezne sestavine pa nato še daleč v srednji vek. V 19. stol. so bile stare sestavine uporabljene v novonastajajočih skupinskih pustovanjih oz. nadgrajene z novimi sestavinami. V pliberškem primeru so to liki drvarjev, rezanje ploha in obhod s prodajanjem ploha. Vsi pustni obhodi imajo za enega od glavnih ciljev zbiranje denarja oz. hrane. Socialni korektiv je bil pri številnih pustovanjih v bližnji preteklosti pomembnejši od mistične orgiastičnosti oz. od vere v mitološko ozadje rituala.

V ključnem prizoru današnjega borovega gostüvanja na Goričkem javno omožijo deklo z borom za sramotni opomin, ker se tisto leto ni poročila. Po Ciglencekem bi to lahko bila aluzija na Kibelo, ki doseže ponovno vstajenje Atisa (njegov simbol je bor) in se nato z njim združi (Ciglenceki, 1999). V pliberškem vlačanju čok nadomešča celo deblo, z odkupom pa ga deklo dobi v last, kar bi bilo lahko nadomestek za poroko, saj je prvotno pri porokah šlo prvenstveno za pogodbeno izmenjavo materialnih dobrin. To bi bila lahko najstarejša sestavina šege. Najnovejša sestavina pa je pesem, ki jo pejejo plohharji. Sami pravijo, da so jo sestavili komaj pred nekaj leti.

Literatura:

- Ciglencečki, Slavko (1999), Late traces of the cult of Cybele and the origins of the Kurenti and of the pinewood marriage (-borovo gostüvanje-). *Studia mythologica Slavica*, letn. 2, Založba ZRC, Ljubljana, str. 21–31.
- Collier, John (1967), *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*. Holt Rinehart & Winston, New York.
- Hockings, Paul (1988), *Ethnographic Filming and the Development of Anthropological Theory. Cinematographic Theory and new Dimensions in Ethnographic Film*, National Museum of Ethnology, Osaka, str. 205–224.
- Križnar, Naško (1989), *Tradition as Illusion: The analysis of a video research project*. *Glasnik SED* 28, vol. 28, str. 55–63.
- Makarovič, Gorazd (1995), *Slovenci in čas: Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja*. Krtina, Ljubljana.
- Schmidt, Joël (1995), *Slovar grške in rimske mitologije*. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana.

*Zusammenfassung***Das Blochziehen in Bleiburg (Kärnten)**

Das Blochziehen in der Stadt Bleiburg ist ein traditioneller städtischer Faschingsbrauch, dessen Zusammenhang mit den umliegenden dörflichen, gleichnamigen Faschingsbräuchen noch genauer erforscht werden sollte. Der Brauch wird von den Mitgliedern des Kulturvereines "KIB" (Kulturinitiative Bleiburg) durchgeführt. Am Faschingsdienstag, dem 16. 2. 1999, hatte der Autor diesen Brauch auf Video aufgenommen. Die visuelle Dokumentation dauert 28 Minuten und enthält 64 Klappen, die im Beitrag genau beschrieben sind. Die Faschingsgruppe bilden ein Gespannführer, ein Musikant und ein Geldsammler, weiters treten noch zwei Förster, zwei Säger, ein Träger der Holzklötze und ein Begleiter auf, alles zusammen also neun, 20 bis 45 Jahre alte Teilnehmer, wobei nur der unter ihnen älteste verheiratet ist.

Bei ihrem Auftritt benutzt die Gruppe verschiedene Requisiten, das wichtigste ist das Gespann mit drei, auf einem Einachsanhänger liegenden, mittelstarken Fichtenstämmen, – "Blöchen" ("plohi"). Diese werden nach Bedarf von den Sägern auf 20 cm lange Stücke zersägt und spielen bei der Brauchausübung eine entscheidende Rolle.

Der Hauptteil des Brauches beginnt mit dem Ankommen der Faschingsgruppe von der Postgasse auf den Hauptplatz, vormittags um 9 Uhr. Den unverheirateten Frauen und Mädchen wird während des einstimmigen Singens eines Scherzliedes, das auch beim Betreten des Lokals gesungen wird, ein Stück vom Bloch zum Kauf angeboten. Während des Singens wird der Bloch auf eine Spitzhacke vom Holzer rhythmisch geschaukelt und einem Opfer unter die Nase gehalten, bis sich dieses lachend entscheidet mitzuspielen. Mit beiden Händen versucht das Opfer den Bloch von der Spitzhacke zu lösen. Unter lautem Gerede und Verhandeln zahlt das Opfer dem Sammler 50 bis 100 ATS.

Die Blochzieher finden ihre Opfer in Lokalen auf beiden Seiten des Marktplatzes, wobei sie sowohl Ämter (Post, Bank) als auch Geschäfte und Gasthäuser besuchen. Es werden auch Autos mit Fahrerinnen und zahlreiche Fußgängerinnen angehalten. Das Blochziehen endet kurz vor 14 Uhr, als auf dem Marktplatz die Hauptveranstaltung beginnt. Dazwischen gehen die Blochzieher noch gemeinsam Mittag essen.

Da der Autor früher nie dem Brauch des Blochziehens beigewohnt hat, nahm er die meisten einzelnen Details erst bei der späteren Analyse der Videoaufnahmen wahr. Eine gute Videoaufnahme ermöglicht es, nach mehrmaliger Betrachtung eine ziemlich genaue Systematisierung des

Geschehens und ergänzt wesentlich verbale Beschreibungen. Die quantitativen Daten halfen bei der Rekonstruktion der Faschingsfiguren, ihrer Rollen und der Dramaturgie des Geschehens.

Obwohl das Blochziehen eine öffentliche Faschingsveranstaltung ist, dient sie vor allem dem Vergnügen der Mitwirkenden, da sich am Anfang nur wenige Zuschauer auf dem Marktplatz einfinden. Trotzdem ist das eine Art von Bühnenvorstellung; die Bühne ist der Marktplatz samt Gehsteigen, Geschäften, Ämtern und Lokalen. Die Blochzieher selbst sind die Schauspieler mit einem bestimmten traditionellen dramaturgischen Schauspielrahmen, in den einzelnen Akten hat jedoch jeder die Gelegenheit seine eigene Schauspielerei zum Ausdruck zu bringen.

Bei der Frage nach dem Ursprung dieses Brauches sollte man erwähnen, daß dieser Brauch vielleicht ein entfernter Nachklang des antiken Kibelekultes, des Kultes der Großen Mutter, sein könnte. Diese These wurde von Slavko Ciglencič vertreten und vorgestellt, als er dem Ursprung des pannonischen Brauches "Borovo gostúvanje" in Porabje (Raabgebiet) und in Goričko, wie auch der Herkunft der Koranti auf dem Ptujsko und Dravsko polje nachgegangen ist. Die Kibela personifiziert die Vegetationskraft und die Üppigkeit der Natur. Sie hatte sich in Atis verliebt. Da er ihr nicht treu war, hatte sie ihn bestraft und ihn später, nach seinem Tode in Form eines Kieferbaumes wieder ins Leben gerufen. Ihre Geschichte ist eines der orgiastischen und orphischen Mysterien von der Auferstehung. Es könnte sein, daß sich der Kult zuerst als Konkurrenz zum wachsenden Christentum erhalten hat, einzelne Elemente bewahrten sich jedoch tief in das Mittelalter hinein. Im 19. Jh. wurden die alten Elemente in den neuentstandenen Fastnachtsfeierlichkeiten verwendet, bzw. mit neuen Bestandteilen, (z. B. das Blochschneiden und -verkaufen, neuen Maskentypen) ergänzt.

Als Schwerpunkt der heutigen "Kieferhochzeit" ("borovo gostúvanje") in Goričko dient die Szene der öffentlichen, als schandhafte Mahnung hingenommenen Vermählung, eines im letzten Jahr nicht verheirateten Mädchens mit einem Kiefer. Beim Blochziehen in der Stadt Bleiburg wird der ganze Baumstamm durch einem Bloch ersetzt, der Verkauf desselben könnte jedoch als Ersatz für eine Hochzeit betrachtet werden. Das neueste Brauchtumselement des Blochziehens in Bleiburg ist das Lied, das von den Blochziehern gesungen wird. Sie selbst betonen, daß es zu diesem Zweck erst vor einigen Jahren komponiert wurde.

Ob 80-letnici na gradu Kromberk. – Foto J. Fikfak